

Методологічні основи формування господарського потенціалу регіону

Мукачівський державний університет, м. Мукачево
email: symochko_anna@mail.ru

Анотація. У статті розглядаються методологічні основи формування господарського потенціалу регіону, використання та відтворення господарського потенціалу в цілому та його складових елементів з метою розробки методики та проведення аналізу регіональних об'єктивних підходів до пізнання процесу його ефективного використання; визначення факторів, які впливають на поняттєві визначення господарського потенціалу регіону та закономірностей їх обґрунтування.

Ключові слова: господарський потенціал регіону, принципи та фактори, формування господарського потенціалу, методологічні підходи, закономірності і властивості, комплексна оцінка.

У широкому значенні потенціал – це сукупність наявних ресурсів, які можуть бути використані для досягнення певної мети. У сучасній ринковій економіці поняття “потенціал” набуло дещо абстрактного змісту, зокрема, багато вчених схилиються до думки, що потенціал – це те, що є у наявності, плюс те, що може бути залучене і використане у майбутньому для виробництва максимального обсягу продукції чи надання господарських послуг в регіоні.

Термін “потенціал” у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова “potentia” й означає “приховані можливості”, які у господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю [5]. У сучасному трактуванні часто використовують терміни “ресурс”, “резерв”, при цьому потенціал визначають як сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних ресурсів, переважно економічних, безпосередньо пов'язаних з функціонуванням виробництва й прискоренням науково-технічного прогресу”. Потенціалом вважається також узагальнена, збірна характеристика ресурсів, що прив'язана до місця й часу.

В процесі формування господарського потенціалу регіону постає питання про необхідність напрацювання цієї проблеми на теоретичному рівні, який би відповідав об'єктивно зумовленому науковому аналізу.

До основних етапів формування господарського потенціалу регіону відноситься розробка і обґрунтування методологічного підходу до пізнання природи регіонального явища на теоретичному рівні з наступним втіленням отриманих висновків в реальних умовах регіонального устрою і управління.

При цьому актуальним є обґрунтування методів та способів аналізу, за допомогою яких здійснюється об'єктивний підхід до пізнання процесу формування господарського потенціалу регіону. Така постановка питання є актуальною з точки зору існуючих в світовій економічно-соціальной науці різноманітних підходів щодо аналізу геопросторової території. Дана проблематика знайшла своє відображення в наукових дослідженнях М.І.Долішнього, М.Г.Чумаченка, І.І.Лукінова, В.К.Мамутова, О.М.Алимова, М.М.Паламарчука, В.М.Геєця, С.І.Дорогунцова, Б.В.Буркинського, О.І.Амоши, С.І.Пирожкова, В.П.Мікловди, Ф.Д.Заставного, П.П.Борщевського, Б.М.Данилишина, Д.К.Прейгера, О.І.Шаблія, П.Ю.Беленького, В.І.Пили, М.А.Козоріз, С.Й.Вовканича, М.З.Мальського, І.Р.Михасюка, Є.І.Бойка, В.К.Симоненка, С.М.Писаренко, Я.О.Побурка, С.М.Злупка, А.Ф.Мельник, В.А.Поповкіна, Є.М.Лібанової, Д.М.Стеченка, Б.М.Андрушківа, В.К.Євдокименка, П.В.Луцишина, В.С.Кравціва та інших.

Виклад основного матеріалу. До початкових основ формування господарського потенціалу регіону відноситься розробка і обґрунтування методологічного підходу до пізнання природи регіонального явища на теоретичному рівні з наступним втіленням отриманих висновків в реальних умовах управління на регіональному рівні.

При цьому актуальним є обґрунтування методів та способів аналізу, за допомогою яких здійснюється об'єктивний підхід до пізнання процесу формування господарського потенціалу регіону. Така постановка питання з точки зору існуючих в світовій соціально-економічній науці потребує обґрунтованого впорядкування щодо використання теоретичних та методологічних напрямів аналізу відносно соціально-економічних явищ і процесів взагалі та на регіональному рівні.

З метою комплексного підходу до оцінки процесу формування господарського потенціалу регіону за основу варто взяти законодавчу базу України. Підхід до теоретичного пізнання сутнісних основ регіонального явища відносно постановки питання про необхідність вибору і обґрунтування об'єктивно зумовленого господарського потенціалу в умовах існування в економічній думці різних шкіл і напрямків теоретичного аналізу та методологічних засад. Можливість використання теоретичних і методологічних основ аналізу відносно класичного підходу політекономічного аналізу, теорії попиту,

теорії пропозиції, діалектичних методів аналізу, прибічників позитивізму і неопозитивізму, а також інших підходів методологічного обґрунтування і забезпечення макроекономічної рівноваги визначає комплексний підхід до оцінки господарського потенціалу з урахуванням відтворюючих факторів на відносно відокремленій території в об'єктивній оцінці регіону. [1].

Пізнання розгляду сутності регіонального явища на категоріальному рівні через методи теоретичного аналізу забезпечується через розгляд регіонального явища у взаємообумовленості з зовнішніми факторами. Відносно методологічного забезпечення передумов, що вивчаються, обґрунтовуються два підходи: відносно аналізу передумов регіонального явища через причинно-наслідкові зв'язки на рівні його сутнісного пізнання і

об'єктивної обумовленості передумов виділення регіонального явища в структурі господарського комплексу країни на основі статичної причинності, тобто емпіричного підходу до аналізу.

Виділення регіонального ланцюга через статичну причинність в дослідженні методологічних основ господарського потенціалу регіону спирається на емпіричні дані. При цьому правомірно погодитись з позицією Дж.Р.Хікса щодо оцінки емпіричного підходу,

відносно якого обґрунтовується положення про важливість використання такої системи абстрактних категорій, яка адекватно відображала б структуру реального процесу.

Узагальнення позицій з точки зору статичної причинності і теоретичного аналізу на рівні сутнісної взаємообумовленості процесів є цілісним підходом до виділення передумов регіонального ланцюга. Таким чином, це дає нам змогу обґрунтувати підходи до визначення поняття і сутності господарського потенціалу регіону відносно емпіричного і теоретичного рівнів дослідження.[7].

Виходячи із змісту теоретичного аналізу, методологічний підхід у визначенні характерних рис регіону на рівні понять ґрунтується на об'єктивності основних факторів виробництва праці, землі і капіталу. Відносно цих факторів поняттєве визначення господарського потенціалу регіону виражається як регіон соціальний, регіон економічний і регіон природно-ресурсний.

Виходячи з необхідності пізнання сутності регіонального явища, важливу роль відіграє обґрунтування раціональності використання підходів класичної політичної економії, які спираються на діалектичні закони пізнання. При цьому враховується характерна особливість класичного підходу і методологічного обґрунтування на основі законів діалектики, згідно якого пізнання природи явища і регіону, зокрема, на основі причинно-наслідкової взаємообумовленості категорій даної системи як в часі, тобто з точки зору принципу історизму, так і на рівні системного зв'язку, відображає наукові основи аналізу геопросторової економічної дійсності.

При дослідженні методологічних основ господарського потенціалу регіону важливу роль відіграє комплексна оцінка продукції регіону як з точки зору його вартості, яка визначається на основі класичних підходів витратного механізму, так і відносно споживчої

вартості на основі суб'єктивних цінних факторів, а саме: виділення явища на соціально-економічному рівні, використання підходу через аналіз, розчленування явища при сходженні до абстрактного, - визначення господарського потенціалу регіону на рівні поняття через три складові – регіону соціального, економічного і природно-ресурсного.

На останньому рівні абстрагування – категоріальному, який відображає найбільш загальні властивості, обґрунтовується визначення регіону як соціально-економічної та географічної категорії.

Консолідуєчий ефект відіграє вагомую роль в господарській діяльності і не може бути рівним сумарному потенціалу суб'єктів господарювання, які входять до регіону. Він більше такої суми на ефект кооперативних зв'язків регіону. Це положення важливе відносно оцінки факторів, які зумовлюють процес перерозподілу національного доходу між регіонами в Україні, формуючи регіональний господарський потенціал. Особливість регіону як суб'єкта господарювання, на відміну від інших економічних структур господарської системи, виражається в тому, що через регіональний рівень відбувається оцінка його потенціалу з позиції більш комплексного врахування факторів, які впливають на результати діяльності.

Єдиний господарський, економічний орган на регіональному рівні відповідає дії закону вартості в тому, що на рівні економічної ради з відповідними господарськими повноваженнями можливе забезпечення умов, відносно яких відбувається регулювання державним та приватним секторами виробництва.

Об'єктивність господарсько-економічних процесів, що відбуваються в суспільстві відносно впливу регіональних факторів, повинні знаходити відображення в формах та методах економічного регулювання відповідно дії об'єктивних економічних законів на основі оцінки економічної кон'юнктури.

Обґрунтування процесу формування господарського потенціалу регіону застосовано на існуючому принципі побудови управліннь та відділів виконавчих органів областей, що в даний час відображають галузевий підхід. Правомірність даного підходу обумовлена галузевим принципом управління. Разом з тим, закони суспільного виробництва свідчать про зростаючу роль такого явища, як диверсифікація на рівні різних форм асоціацій. Тому структура та функції органів управління економічної ради області повинні відповідати еволюційним якісним змінам в організаційних формах економічного базису суспільства.

До компетенції єдиного господарського органу області правомірно віднести питання господарчого права відносно координації економічної діяльності. Функціонування економічної ради області передумовлює реалізацію господарчих функцій регіонального правління. При цьому передбачається і забезпечується розподіл господарчих і політичних функцій на рівні області. Розподіл і спеціалізація управлінських структур відносно конкретних господарчо-правових функцій підвищує ефективність їх діяльності.

Відповідно закону вартості, розробка підходів до визначень господарського потенціалу регіону регулюється на регіональному рівні, передбачає оцінку внутрішнього продукту регіону, а також виділення в ній регіональних факторів як специфічних для даного регіону. Регіональна складова у валовому внутрішньому продукті регіону є основою об'єктивних економічних відносин з суб'єктами господарювання різних рівнів державного устрою і держави в цілому відносно його привласнення та використання. При цьому такі специфічні регіональні фактори у внутрішньому продукті регіону, як природні ресурси, трудові ресурси, рівень економічної рівноваги та ін. повинні бути доповнені такими, як рівень монополізації, конкуренції та централізації капіталу.

Таким чином, відносно методологічних основ господарського потенціалу важливу роль відіграють фактори, які впливають на результати діяльності, крім врахування таких факторів, як фондовий, трудовий, фінансовий потенціал окремих виробничих одиниць, на регіональному рівні враховується територіальний фактор через нову якість кооперації на територіальному рівні. [6]

В даному методологічному дослідженні важливо враховувати механізм взаємообумовленості функціональної залежності регіонального регулювання та необхідність врахування і використання функцій управлінських органів на обласному рівні і, зокрема, функцій управлінь економіки обласних державних адміністрацій з питань планування і прогнозування спеціалізуючої направленості господарства області в короткотерміновому і довготерміновому періодах відносно формування внутрішнього та механізму функціонування міжнародного ринку.

В сучасних умовах соціально-економічної системи в Україні аналіз розміщення продуктивних сил доцільно розглядати відносно економічного, географічного та соціального факторів.

Економічний фактор визначає механізм розміщення продуктивних сил у відповідності з дією економічних законів і, передусім, закону узагальнення виробництва, закону накопичення, закону вартості. Цей процес пов'язаний з внутрішньодержавним та міжнародним розподілом праці відносно законів функціонування та розміщення капіталу.

Географічний фактор уособлює територіальну і сировинну залежність виробництва, розміщення його відносно постачальників сировини та споживачів.

Соціальний аспект розміщення виробництва передбачає реалізацію соціальних законів.

Формування господарського потенціалу регіону пов'язано з проблемою оптимізації регіонального управління. Аналіз методів оптимізації регіонального управління здійснюється відносно врахування законів економічного розвитку, методів, які забезпечують збалансування пропорцій на загальноекономічному рівні, а саме: ідей Ф. Кене, втілених в "Економічній таблиці", схем розширеного відтворення К. Маркса, умов рівноваги чистого національного продукту, згідно вчення Дж.М. Кейнса, методів оптимізації балансів народного господарства і міжгалузевих балансів. [2]

На основі наведених закономірностей обґрунтовується зміст методологічних підходів до формування господарського потенціалу регіону збалансування народногосподарських пропорцій. Відносно аналізу методологічних основ з врахуванням законів економічного розвитку. розглядається механізм функціонування складових частин господарської системи, відносно діалектики частини і цілого, взаємозв'язку і взаємообумовленості цілісної системи та її окремих частин. В умовах ринкового господарства особливістю є врахування механізму функціонування частин в формі суб'єктів приватної і комунальної власності.

Важливе значення для формування господарського потенціалу регіону також мають загальні економічні закони: сталого розвитку продуктивних сил, територіального поділу праці, погодження інтересів, наукової організації управління, регіоналізації та глобалізації. Найбільшу роль відіграє закон сталого розвитку продуктивних сил, оскільки він визначає стратегічний напрям досягнення господарсько-економічного розвитку регіону на основі існуючого економічного потенціалу. Базовими положеннями сталого розвитку є посилення соціальної складової, забезпечення раціонального природокористування, відтворення ресурсної бази виробництва, поступове переформатування господарського комплексу регіону в зв'язку з новими економічними та соціальними умовами. Тому на основі пізнання законів і закономірностей формуються принципи використання господарського потенціалу.

Одним з головних є принцип раціонального та економічно ефективного використання господарського регіону, який спрямований на припинення руйнівного впливу виробництва на природне середовище, перехід до еколого-економічних шляхів використання господарського потенціалу. Значення цього принципу зростає у зв'язку з поглибленням дефіциту ряду природних ресурсів при нерівності їх географічного розподілу.

Обґрунтування принципів вимагає глибокого вивчення факторів, що впливають на формування та використання господарського потенціалу регіону. Регіональні фактори його розвитку мають загальносуспільне значення, оскільки є чинниками розвитку всіх сфер господарської діяльності в регіоні. Всебічна оцінка дії факторів у кожному регіоні визначає специфіку формування та використання його ресурсної бази.

Оскільки господарський потенціал регіону характеризується системно утворюючими засадами, як цілісність і зв'язок із зовнішнім середовищем, внутрішня структура, ієрархічність, пріоритет інтересів системи глобального рівня, зв'язок елементів системи, то доцільно розглядати господарський потенціал як цілісну складову, а потім його складові компоненти, тобто спочатку аналіз його зв'язків із зовнішнім середовищем і тільки потім – формування і розвиток окремих складових потенціалу регіону.

Висновки

Як бачимо, не існує єдності думок науковців щодо сутності, структури та динаміки потенціалу. Узагальнення наукових підходів дозволило виокремити наступні основні з них щодо визначення сутності категорії “господарський потенціал”:

– джерело можливостей, коштів, запасу. Таке визначення не відображає сутності потенціалу, оскільки він являє собою не джерело, а властивість об'єкта забезпечувати певний результат;

– сукупність можливостей [3]. Сукупність можливостей – це скоріше система обмежень, у яких потенціал як властивість або здатність може реалізуватися тією чи іншою мірою;

– узагальнена, збірна характеристика ресурсів [5]. Ресурси є базисом формування потенціалу, однак не відображають здатність об'єкта досягнути певної мети або отримати певний результат, оскільки характеристика їх використання у значній мірі залежить від впливу чинників;

– реальний обсяг господарської продукції, що можливо виробити при повному використанні наявних ресурсів; “наявні й потенційні можливості виробництва, наявність чинників виробництва, забезпеченість його визначальними видами ресурсів” [4]. Таке визначення недостатньо точне, оскільки узагальнюючим критерієм оцінки кінцевого результату для підприємства у ринковій економіці є прибуток, а здатність забезпечити певний обсяг виробництва, без урахування попиту на продукцію, можна розглядати як виробничо-господарський потенціал;

– “сукупна здатність наявних природно-економічно-соціальних ресурсів забезпечити виробництво максимального можливого об'єму благ, що відповідає потребам суспільства на даному етапі його розвитку” [1, 8].

На наш погляд основними проблемами формування господарського потенціалу регіону на даний час є:

– великий дефіцит власних джерел формування ресурсів у регіонах, що викликаний низькою ефективністю виробництва і глибоким падінням показників в реальному секторі господарства внаслідок економічної кризи;

– недостатньо розвинений ринок капіталів;

– розподіл бюджетних фінансових ресурсів та ресурсів з іноземних джерел по регіонах без врахування їх нерівномірного, диспропорційного соціально-економічного розвитку;

– недостатня привабливість країни для іноземних інвесторів внаслідок мінливості економічної політики та відсутності стабільних пріоритетів у здійсненні регіональної інвестиційної політики;

– недосконалий механізм довгострокового кредитування підприємств регіону та ін.

Вказані недоліки негативно впливають на методологічні основи формування, використання та відтворення господарського потенціалу регіону в цілому та його елементів зокрема і, як наслідок, на соціально-економічну ситуацію в країні та національну економічну безпеку. Тому важливо формувати методологічно нові підходи модернізації виробництва та його структури, технологічного оновлення господарського потенціалу регіонів зокрема та країни в цілому, розбудови функціонально збалансованого і соціально орієнтованого господарського комплексу.

Література

1. Давиденко С.В. Вплив розширення внутрішнього ринку на економічне зростання України / С.В. Давиденко // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 93–101.
2. Кравців В.С. Соціально-економічні мотиви вибору стратегії розвитку туризму в Карпатському регіоні / В.С. Кравців // Проблеми розвитку туризму в Україні і завдання відновлення історичної пам'яті народу засобами туризму. Тези допов. Всеукр. наук.-практ. конф. – 1994. – С. 54-57.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : Статистичний збірник / За ред. І. Калачової // Державна служба статистики України. – Київ, 2012. – 305 с.
4. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. Т.І. / [Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.]; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – 816 с.
5. Шевчук В.О. Копич Р.І. Вплив бюджету на макроекономічні показники України / В.О. Шевчук // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 3–12.

6. Gallagher K.P. Policies for industrial learning in China and Mexico / K.P. Gallagher, M. Shafaeddin // Technology in Society. – Volume: 32. – Issue: 2. – May, 2010. – P. 81-99.
7. Sudhir Kumar R. Influence of subcontracting on innovation and economic performance of SMEs in Indian automobile industry / Sudhir Kumar R.; Bala Subrahmanya M.H // Technovation. –Volume: 30. – Issue: 11-12. – November – December, 2010. – P. 558-569.

Аннотация. А.В. Симочко **Методологические основы формирования хозяйственного потенциала региона.** В статье рассматриваются методологические основы формирования хозяйственного потенциала региона, использования и воссоздания хозяйственного потенциала в целом и его составных элементов с целью разработки методики и проведения анализа региональных объективных подходов к познанию процесса его эффективного использования; определения факторов, которые влияют на понятийные определения хозяйственного потенциала региона и закономерностей их обоснования.

Ключевые слова: хозяйственный потенциал региона, принципы и факторы, формирование хозяйственного потенциала, методологические подходы, закономерности, и свойства, комплексная оценка.

Abstract. A.V. Symochko *In the article methodological bases of forming of economic potential of region, use and recreation of economic potential, are examined on the whole and his component elements with the purpose of development of method and leadthrough of analysis of the regional objective going near cognition of process of him the effective use; determinations of factors, which influence on concept determinations of economic potential of region and conformities to law of their ground*

Keywords: *economic potential of region of,pricipi and factors, forming of economic potential, methodological approaches, conformities to law, and properties, complex estimation.*

Поступила в редакцию 30.01.2014 г.